

УДК 37.013.75

МОНІТОРИНГ СТАНУ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА: АЛГОРИТМ ВИВЧЕННЯ

Криstopчук Т.Є., Мельник Ю.В.

Національний університет водного господарства та природокористування

У статті представлено методика проведення моніторингу стану викладання навчального предмета у загальноосвітньому навчальному закладі. Визначено види контролю рівня фахової підготовки та педагогічної майстерності вчителів. Розкрито зміст етапів вивчення стану викладання навчального предмета. Охарактеризовано вимоги щодо оформлення підсумкового документа з вивчення стану викладання навчального предмета. Визначено показники вивчення якості навчальних досягнень учнів.

Ключові слова: діагностування, моніторинг, навчальні досягнення учнів, педагогічне спостереження, якість освіти.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування освіти в Україні велика увага приділяється проблемам якості освіти взагалі, і загальноосвітньої освіти, зокрема. Про це свідчить законодавче забезпечення – Указ Президента України від 20.03.2008 №244 "Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні", Указ Президента від 30.09.2010 №926 "Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні", наказ Міністерства освіти і науки України від 23.02.2016 №149 "Про організацію та проведення міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 в Україні" – на основі яких триває пошук інноваційних технологій для ефективного проведення моніторингу. Одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти є створення національної системи моніторингу якості освіти, яка сприятиме підвищенню ефективності функціонування системи освіти, збереженню цілісності системи освіти й її інноваційного розвитку в умовах децентралізації системи управління освітою, інтеграції системи освіти України в світовий та європейський освітні простори, реалізації права громадян на інформацію стосовно якості освіти, розбудові суспільства сталого розвитку на основі суспільства знань [1, с. 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основною функцією перевірки знань учнів є не лише контроль за результатами навчання, але і одержання об'єктивної інформації шляхом діагностування рівня засвоєння навчального матеріалу, з'ясування причин низького рівня теоретичних знань та практичних навичок учнів, забезпечення зворотнього зв'язку.

Проблема розробки методик діагностування різних рівнів, що характеризують процес навчання, вдосконалення освітнього моніторингу, враховуючи динаміку змін в освіті, завжди була актуальною. Дослідженню проблем моніторингу якості освіти, розробки різних систем моніторингу присвячено багато публікацій, зокрема, моніторингу інноваційних процесів в освіті – А.А. Орлов; основним принципом створення тестів для моніторингу навчальних досягнень учнів з природничо-математичних дисциплін – Н.В. Шакун; психологічним засадам моніторингу ефективності праці вчителя в умовах особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу – Л.Р. Кашкарьова.

Мета статті – розробити та обґрунтувати алгоритм проведення моніторингу стану викладання

навчального предмета у загальноосвітньому навчальному закладі та розкрити зміст його етапів.

Виклад основного матеріалу. Педагогічний моніторинг – це форма організації, збору, обробки, збереження та поширення інформації про діяльність педагогічної системи, яка забезпечує постійний контроль за її станом та прогнозуванням подальшого розвитку [2, с. 60].

За визначенням А.А. Орлова, педагогічний моніторинг – це тривале спостереження за будь-якими об'єктами педагогічної дійсності [4, с. 9].

Однією з умов проведення ефективного моніторингу є діагностика знань учнів. Ми схилиємося до думки науковців [5, с. 345], що поняття діагностики має глибший зміст ніж поняття традиційна перевірка знань, умінь учнів, оскільки перевірка знань лише констатує результати, не пояснюючи їх походження. Діагностування розглядає результати у зв'язку з способом їх досягнення, з'ясовує тенденції, динаміку формування результатів навчання. Діагностування включає в себе контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій, прогнозування подальшого розвитку подій. Діагностика – це з'ясування всіх обставин та визначення результатів дидактичного процесу. Метою дидактичного діагностування є своєчасне виявлення, оцінювання та аналіз перебігу навчального процесу у зв'язку з його продуктивністю.

Педагогічний контроль – це система перевірки результатів навчання, розвитку і виховання учнів. Розвиток різноманітних видів педагогічного контролю стимулює навчання та пізнавальну діяльність учнів. Головна мета контролю полягає у визначенні якості засвоєння навчального матеріалу, ступеня відповідності сформованих умінь та навичок цілям і завданням навчання того чи іншого навчального предмета [1, с. 34].

Для вивчення рівня фахової підготовки вчителів, педагогічної майстерності, а також аналізу діяльності і прийняття потрібних заходів використовуються три види контролю: попередній, поточний, підсумковий. Попередній контроль (здійснюється аналіз навчальних планів, навчально-методичних матеріалів для проведення уроку, проводяться бесіди щодо методів і форми пояснення навчального матеріалу, визначаються прийоми самостійної роботи). Поточний контроль (безпосереднє спостереження за ходом уроку чи уроків, перевірка знань і навичок учнів, перегляд

учнівських робіт тощо). Підсумковий контроль (вивчаються результати роботи вчителя, навчання та виховання учнів за певний період. Вивчаються навчальні журнали, відомості, проводяться контрольні роботи, опитування).

Головною метою вивчення стану навчання предмета – результативність навчального процесу на основі ефективної взаємодії вчителів та учнів заради досягнення кінцевої мети та внесення конкретних коректив у процес організації навчального процесу.

Вивчення стану навчання конкретного предмета здійснюється з періодичністю 1 раз у 5 років. Послідовність вивчення регламентується перспективним планом закладу. На педагогічній раді заслуховуються довідки за наслідками вивчення таких предметів, як: українська мова та література, іноземні мови, історія України, профільні предмети, фізична культура.

Процедура вивчення стану викладання навчального предмета складається з трьох етапів.

Підготовчий етап. На даному етапі розробляється пам'ятка та критерії оцінки стану вивчення предмета (навчально-методичне і технічне забезпечення; підготовка вчителя до уроку, навчально-виховна робота на уроці, позакласна робота з предмета, результативність навчально-виховної роботи), визначається склад комісії (доцільно, щоб до неї входили члени методичної ради, вчителі-методисти та старші вчителі, керівники шкільних методичних кафедр на чолі з директором чи заступником директора з навчально-виховної роботи та терміни вивчення), визначаються обов'язки членів комісії, яких ознайомлюють з пам'яткою та критеріями оцінки. Всі зазначені вище дії оформляються відповідним наказом по школі.

На підготовчому етапі члени комісії вивчають пояснювальну записку до навчальної програми, переглядають відповідні інструктивно-методичні листи. За допомогою календарного планування вчителя з'ясовують, які теми навчального предмета контрольованих класів вивчатимуться впродовж часу, відведеного для перевірки. За класними журналами, зошитами для тематичних оцінювань визначають рівень навчальних досягнень учнів. Разом із практичним психологом, класними керівниками вивчають рівень навчальних можливостей та освітніх потреб школярів. Визначають класи, в яких буде проводитися контрольна перевірка рівня навчальних досягнень учнів (звернувши особливу увагу на найскладніші), її форми та дати проведення. Обираються члени комісії, які добиратимуть тексти для контрольних діагностувань та аналізуватимуть результати діагностування. Визначають, яким чином і в якій формі членами комісії будуть презентуватися матеріали за результатами вивчення. На даному етапі важливим аспектом ефективного проведення вивчення стану навчання є формування якісного плану.

Практичний етап характеризується здійсненням аналізу кадрового забезпечення, рівня організації навчального процесу, вивченням стану навчально-матеріальної бази, навчально-методичного забезпечення, якості навчального процесу. Проводять перевірку рівня навчальних досягнень учнів та аналіз її результатів (можна

проводити на будь-якому етапі вивчення, краще на початку). Аналізується ведення документації, зокрема, журналів та зошитів.

З метою якісного та ефективного аналізу кадрового забезпечення у закладі використовують індивідуальну картку вчителя, у якій міститься вся необхідна інформація про нього.

На підсумково-аналітичному етапі здійснюється аналіз матеріалів членів комісії за підсумками вивчення. Відповідальна особа готує проект підсумкового документа за матеріалами вивчення (проект наказу, доповіді тощо), формує проект рішення, надає пропозиції та рекомендації для покращення стану навчання відповідного предмета. Даний проект підсумкового документа та рішення обговорюється членами комісії за участю тих, хто піддавався контролю. Укладається остаточний документ з урахуванням пропозицій до проекту, які були висловлені членами комісії та вчителями-предметниками.

Існує ряд вимог щодо оформлення підсумкового документа з вивчення стану викладання навчального предмета, зокрема, об'єктивність аналізу, логічна послідовність викладу: тісний логічний зв'язок усіх компонентів документа; наявність причинно-наслідкових зв'язків між констатованими фактами; виділення головного; повнота інформації (зміст документа повинен охоплювати основні етапи вирішення питання), якість і точність викладу матеріалу, відсутність суперечностей, переконливість викладу (доказовість, аргументація викладу фактами), лаконічність викладу, дотримання етикету, характерного для ділових паперів та загальних положень Інструкції щодо ведення ділової документації в зніз I-III ступенів.

Пропозиції, рішення мають бути логічним завершенням висновків, впливати з аналізу стану навчання предмета та рівня навчальних досягнень учнів з нього і мають бути спрямовані на виявлення надбань у роботі окремих вчителів та пропаганди їх серед членів вчительського колективу, на усунення виявлених недоліків, запобіганням у майбутньому та поліпшення роботи окремих педагогів і колективу в цілому. Вони мають характеризуватися науковістю, максимальною конкретністю, лаконічністю, зрозумілістю, для всіх і в першу чергу для тих, хто їх буде виконувати.

Отже, пропозиції мають відображати характерні позитивні тенденції та недоліки в роботі вчителя, визначати позитивні зміни, які відбулися з часу попереднього вивчення; орієнтувати вчителя, педагогічний колектив, шкільних адміністраторів на усунення причин, що зумовили недоліки; бути реальними (вчитель зможе їх виконати, а школа створити необхідні умови); бути конкретними; передбачити розвиток наявного у вчителя досвіду, його пропаганду на різних рівнях; мати дієвий характер (передбачати наступний контроль за їх виконанням).

Бажано, щоб пропозиції не містили формулювань як-от: поглибити, посилити, вдосконалити, підвищити тощо, тому що заявлені таким чином рішення майже ні до чого не зобов'язують і тим більше не піддаються дієвому контролю за їх виконанням, переважно залишаються "рішеннями для рішень".

Перевірка рівня навчальних досягнень учнів – невід’ємна складова процесу вивчення стану навчання навчальних предметів, адже як можна говорити про роботу вчителя, не відслідковуючи її результативності.

Вивчення стану навчання у процесі спостереження уроків і позакласних заходів дає можливість бачити учнів безпосередньо в процесі навчальної праці. Зміст, форми, методи навчальної роботи школярів на навчальних заняттях, перевірка якості підготовки учнів до уроків, рівень засвоєння головного безпосередньо на уроці, міцність засвоєння вивченого матеріалу, ставлення різних учнів до різних видів навчальної діяльності яскраво характеризують важливі сторони наслідків спільної роботи вчителя і учнів.

Вивчення рівня знань, умінь і навичок учнів має бути всебічним, тобто визначати, наскільки вони глибокі, міцні, як учні вміють їх демонструвати усно і письмово, чи вміють застосовувати набуті знання на практиці. До показників якості знань, яких учні набувають під час вивчення навчального матеріалу з предмета, відносять глибину, повноту. Обсяг, оперативність, міцність, гнучкість, конкретність, узагальненість, системність, усвідомленість, згорнутість і розгорнутість. Перед перевіркою рівня навчальних досягнень школярів необхідно проаналізувати вивчений матеріал і встановити, якими знаннями, уміннями і навичками вони мають володіти, визначити рівень навчальних досягнень учнів (класні журнали, зошити для тематичних оцінювань, лабораторних та практичних робіт, зошити для розвитку мовлення тощо).

Рівень навчальних досягнень школярів вивчають через спостереження за організацією та рівнем їх навчальної роботи на уроках, факультативних та індивідуальних заняттях, курсах за вибором, заняттях гуртків, клубів, студій, роботі на пришкольній навчально-дослідній ділянці, географічному майданчику тощо і перевірку фактичного рівня знань, умінь і навичок у процесі проведення співбесід, письмових робіт, тестувань, практичних робіт тощо.

Під час вивчення рівня навчальних досягнень школярів керівник навчального закладу має з’ясувати: відповідність знань, умінь та навичок учнів державним стандартам; відповідність навчальних досягнень кожного учня рівню його навчальних можливостей; типові позитивні сторони і недоліки в знаннях і практичній підготовці учнів та причини їх; правильність оцінювання вчителем знань, умінь і навичок учнів; шляхи покращення рівня навчальних досягнень школярів.

З учнями, в яких виявлено прогалини у знаннях програмного матеріалу, керівником навчального закладу, класним керівником чи вчителем (за інструкцією керівника) проводиться

співбесіда для встановлення їх причин. Під час виявлення серйозних прогалин у знаннях учнів керівникам слід встановити послідовність та результативність письмових робіт, які завдання виконувалися в класі і вдома, як учитель проводить з учнями аналіз помилок, якою є система роботи з ліквідації прогалин у знаннях школярів.

Під час вивчення навчальних досягнень школярів керівник зобов’язаний з’ясувати, як учитель оцінює результативність своєї роботи, зокрема, у чому він вбачає найважливіші позитиви і недоліки в знаннях учнів (окремих класів, з окремих розділів програми тощо), які заходи вживає він для підвищення якості знань. Вивчення цього допоможе керівнику краще зрозуміти загальне спрямування роботи педагога, більш чітко і реально визначити конструктивні пропозиції, спрямовані на вдосконалення роботи вчителя і учнів.

Визначено основні вимоги до аналізу рівня навчальних досягнень учнів та прийняття рішення за підсумками його проведення, зокрема, результати контролю слід аналізувати з урахуванням навчальних можливостей учнів (доцільно мати в навчальному закладі відомості про навчальні можливості учнів кожного класу); разом з учителем дуже добре проводити порівняльний аналіз (з урахуванням результатів попередніх перевірок). Приймати рішення за підсумками контролю треба разом з учителями. Якщо в процесі перевірки виявлено серйозний прогалини в знаннях учнів класу, то необхідно виявити послідовність різноманітних письмових робіт, які виконували учні цього класу з даного предмета; з’ясувати, як учитель перевіряє письмові роботи, яка робота проводиться над припущеними помилками; виявити зв’язок між рівнем навчальних досягнень школярів і якістю викладання предмета.

З метою покращення результатів керівник, провівши глибокий аналіз, надає певні рекомендації та констатує факти. Зокрема, з’ясовує наскільки об’єктивно оцінюються навчальні досягнення учнів, чи цілеспрямована робота над подоланням прогалин у знаннях, уміннях і навичках, чи належним чином організована перевірка якості виконання домашніх завдань, яка б давали плідні результати та інше.

Висновки і пропозиції. Таким чином, важливою складовою освітнього процесу залишається урок. У ході уроку керівник, який здійснює контроль, з’ясовує також такий важливий аспект навчання, як уміння висловлюватись, працювати в групі, команді та інше. Однак, проведене дослідження не вичерпує проблеми організації моніторингу стану викладання навчального предмета у загальноосвітньому навчальному закладі. Подальшого дослідження потребують такі її аспекти, як міжнародний досвід моніторингових досліджень якості навчання.

Список літератури:

1. Вербицкая Н., Бодряков В. Мониторинг результатов учебного процесса // Директор школы. – 2007. – № 1. – С. 33–37.
2. Кашкарёва Л.Р. Психологические основы мониторинга эффективности работы учителя в условиях личностно ориентированного учебно-воспитательного процесса // Рідна школа. – 2003. – № 6(917). – С. 59–61.
3. Концепція створення і функціонування Національної системи моніторингу якості освіти України. URL: http://tummen.ucoz.com/konsercija_nsmjao (дата звернення 09.03.2018 р.).
4. Орлов А.А. Мониторинг инновационных процессов в образовании // Педагогика. 1996. – № 3. – С. 9–15.
5. Подласый И.П. Педагогика. – М.: Просвещение, 1996. – 470 с.

Крыстопчук Т.Е., Мельник Ю.В.

Национальный университет водного хозяйства и природопользования

МОНИТОРИНГ СОСТОЯНИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА: АЛГОРИТМ ИЗУЧЕНИЯ

Аннотация

В статье представлена методика проведения мониторинга состояния преподавания учебного предмета в общеобразовательном учебном заведении. Определены виды контроля уровня профессиональной подготовки и педагогического мастерства учителей. Охарактеризованы требования по оформлению итогового документа по изучению состояния преподавания учебного предмета. Определены показатели изучения качества знаний учащихся.

Ключевые слова: диагностирование, мониторинг, учебные достижения учащихся, педагогическое наблюдение, качество образования.

Krystopchuk T.E., Melnyk Ju.V.

National University of Water and Environmental Engineering

MONITORING OF TEACHING THE TRAINING SUBJECT: ALGORITHM OF STUDY

Summary

The article presents the method of monitoring the state of teaching of a subject in a general educational institution. The types of control the level of teachers' professional training and pedagogical skills are determined. The content of stages of studying the state of a subject teaching is disclosed. The requirements for drawing up the final document on studying the state of teaching the subject are described. The indexes of studying the quality of educational achievements of students are determined.

Keywords: diagnosis, monitoring, educational achievement of pupils, pedagogical observation, quality of education.